de a cita finalul discursului academic al lui Sextil Puşcariu, cuvinte definitorii şi atât de actuale pentru români: „Rolul nostru între popoarele lumii nu poate fi decât cel pe care ni-l indică însăşi limba noastră: un popor romanic ce stă ca strajă civilizaţiei şi sufletului latin în inima Europei răsăritene”.

Cu nedisimulată simpatie şi înţelegere e evocat George Candrea, copil de ţăran din Apuseni, ajuns la vestite universităţi europene, preţuit pentru înaltele sale calităţi morale, pentru intransigenţa luptei pe care o ducea pentru drepturile românilor din Transilvania. Din colaborarea cu T. Frâncu şi datorită interesului pentru „graiul muntenilor” din Apuseni au rezultat două lucrări: *Rotacismul la moţi şi la istrieni* şi *Românii din Munţii Apuseni,* în care, stabileşte R. Todoran, partea lingvistică, atunci destul de puţin cunoscută, îi aparţine lui G. Candrea. Astfel, acesta devine unul dintre precursorii dialectologiei româneşti.

Dintr-o operă ştiinţifică de valoare, care numără şi alte piese, Ion Mării şi Nicolae Mocanu au întocmit, cu un devotament şi o grijă ce îi onorează, un al doilea volum. Dincolo de actualitatea ştiinţifică a studiilor Profesorului Todoran, acesta contribuie hotărâtor la întregirea imaginii şi la cunoaşterea activităţii unuia dintre cei mai însemnaţi dialectologi români. Volumul sau volumele ce vor urma vor ilustra, desigur, alte aspecte de statornic interes ştiinţific.

Un cuvânt de recunoştinţă se cuvine editurii clujene Clusium, care, prin Nicolae Mocanu, directorul ei, a devenit una dintre cele mai active şi competente promotoare ale cărţii de lingvistică la noi.

EUGEN BELTECHI
Institutul de Lingistică şi Istorie Literară
„Sextil Puşcariu”
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, nr. 21

ŞTEFAN MUNTEANU, *Introducere în stilistica operei literare,* Timişoara, Editura de Vest, 1995, 362 p.

Evidentă în volumul de debut din 1972 *(Stil şi expresivitate poetică)* şi confirmată cu fiecare apariţie ulterioară, vocaţia ordonatoare a stilisticianului Şt. Munteanu se traduce prin efortul de a descoperi o bază teoretică *unitară* pentru orientările diverse şi aparent ireconciliabile din stilistica românească a ultimelor decenii. Pentru a menţiona un singur exemplu, faptul că disputa cu privire la statutul stilisticii literaturii în raport cu cea a limbii s-a rezolvat în favoarea unui demers integrator datorează mult cercetătorului timişorean care, în descendenţa mărturisită a lui T. Vianu, insistă asupra similitudinii de natură şi a continuităţii de fapt între expresivitatea limbii şi cea a creaţiei artistice. De altfel, volumul din 1995, *Introducere în stilistica operei literare,* pledează tocmai pentru posibilitatea fundamentării ştiinţifice a unei cercetări stilistice care, depăşind limitele înguste trasate de Ch. Bally şi şcoala sa, să abordeze *creaţia literară* din perspectiva specificităţii sale ireductibile.

Cadrul teoretic general al *Introducerii*... mărturiseşte despre relaţia inegală pe care autorul o întreţine cu lingvistica saussuriană. Acceptarea binomului clasic *langue–parole* pare să sugereze, într-o primă fază, dorinţa de a legitima obiectul stilisticii în interiorul fundamentelor conceptuale ale structuralismului: „faptele de stil […] ne apar ca *fapte de vorbire,* adică de expresie individuală a enunţurilor, ele fiind însă condiţionate de existenţa limbii ca sistem; vorbirea nu poate fi concepută altfel decât ca *emanaţie,* ca *proiecţie* a sistemului, ca variantă actualizată pe lângă o constantă faţă de care ea, vorbirea, îşi asumă dreptul de a se bucura de o relativă independenţă” (p. 23). În consecinţă, stilul va fi definit ca produs al unui raport tensionat între inovaţia individuală şi norma lingvistică validată social. Dificultăţile apar în momentul când fidelitatea faţă de structuralism presupune ralierea la stilistica numită a „devierilor”, cu implicaţia că limbajul literaturii va fi perceput ca uz ‘aberant’ al limbii, ca abatere de la normă şi încălcare a codului. Întrebarea ce se impune imediat – şi pe care autorul însuşi a formulat-o într-o lucrare recentă – este în ce măsură stabilirea unui inventar al devierilor din opera unui scriitor sau, dacă se optează pentru poziţia lui Ch. Bally, identificarea

artificiilor de stil adăugate limbajului propriu ar avea vreo relevanţă pentru perceperea adecvată a semnificaţiei şi valorii estetice a operei în discuţie. În realitate, argumentează pertinent Şt. Munteanu, „aceste ‘abateri’ […] sunt […] *constrângeri interne, determinate de rosturile unei alte finalităţi a limbii*” (p. 30; s.n. – M. Ş.). Nu dorinţa de a remedia precaritatea expresivă a limbajului comun şi nici mirajul originalităţii devenite scop în sine motivează opţiunea scriitorului pentru o anumită formulare în detrimentul alternativelor posibile; textul literar interzice echivalările sinonimice pentru că este in-format de o manieră singulară şi irepetabilă de rigorile viziunii artistice a creatorului.

„Opunându-se rutinei şi convenţiei, stilul face să se declanşeze şi să se reverse în acte de vorbire […] energiile descătuşate ale limbajului” (p. 93) într-o „afirmare *plenară şi creatoare*” (*ibidem*; s.n. – M. Ş.). Am preferat acest citat unei mai detaliate definiţii a stilului (p. 38) în termeni structuralişti (referirile la „forma expresiei” şi „forma conţinutului” trimit, desigur, la glosematica hjelmsleviană), întrucât mi s-a părut a descoperi aici o tentativă de resituare a raportului *limbaj cotidian–limbaj poetic* în sensul recunoaşterii, împreună cu E. Coşeriu (p. 40), a *plenitudinii funcţionale* a acestuia din urmă. Rămâne neclar în ce măsură comentariul lui Şt. Munteanu – „Este un punct de vedere la care probabil că cercetătorul literar şi esteticianul se vor ralia, deşi nu cu una cu două…” (p. 41) – ar trebui interpretat ca o consimţire, *în pofida* cercetătorului literar şi a esteticianului, la teza susţinută de lingvistul de la Tübingen. În orice caz, argumentele aduse de Coşeriu în favoarea considerării limbii literare ca limbaj integral, cu toate funcţiile sale efectiv prezente – şi mă refer în special la multiplele relaţii intra- şi intertextuale, culturale, subiective etc. pe care le contractează semnul în orice act lingvistic, dar care sunt actualizate plenar *numai* în limbajul literar – se regăsesc, aproape fără excepţie, în corpul lucrării cercetătorului timişorean.

Asemeni poetului, stilisticianul vădeşte o conştiinţă cratyleană a semnelor. În consecinţă, creaţia literară i se relevă ca spectacol al constituirii sensului şi nu ca produs lingvistic particular ce reproduce holografic caracteristicile sistemului. Relaţia, prin definiţie arbitrară, între semnificant şi semnificat se resoarbe în unitatea de semnificaţie pe care o reprezintă opera ca atare; carcasa sonoră devine „expresie” *(semnificant motivat)*, parte componentă a unui „*semn stilistic,* învestit cu o nouă calitate «suprasemantică», simbolică, în raport cu semantica prozei, graţie unui limbaj «inventat» de poet” (p. 14). Acest suprasemantism al liricii emerge din activarea unei creativităţi de tip metaforic care, precizează Şt. Munteanu, nu trebuie confundată cu metafora ca trop, definită în termeni aristotelici de vechea retorică. Orientat preponderent spre descrierea tehnică a mecanismului metaforic (p. 216-221), interesul stilisticianului are în vedere şi o altă definiţie, mai largă, propusă de romantism şi dezvoltată pe linia Nietzsche – Gadamer – Ricoeur (sau, la noi, prin L. Blaga), a metaforei ca *traseu cognitiv sui-generis,* nonconceptual, care permite accesul la zone ce se refuză cunoaşterii raţionale. Separată calitativ de figurile de stil clasice, metafora vie „desemnează realităţi care până atunci nu existaseră […] înscriindu-se în procesul cunoaşterii, al descoperirii prin mijloacele artei cuvântului a unor zone ascunse ale realităţii care (îi) datorează existenţa şi ieşirea la lumină” (p. 228).

Relegată din perimetrul ‘ştiinţificului’ de către lingvistica pozitivistă, cunoaşterea intuitivă va fi reevaluată în lucrarea stilisticianului român din perspectiva capacităţii sale de a conduce la „*sens* fără de care cu greu se poate ajunge la înţelegerea corectă a stilului” (p. 51). În viziunea autorului, „sensul existenţial, concret şi particular, nu exclude, ci presupune sensul conceptual, abstract şi general, pe care se întemeiază şi de care nu poate fi izolat, legătura dintre ele fiind relevabilă prin intuiţie” (p. 125). Dincolo de conţinutul literar, imediat decelabil al unui enunţ – sau, în limbajul integralismului, dincolo de designaţie şi semnificaţie –, se construieşte *sensul global,* rezultat al recompunerii semnificaţiilor primare într-un conţinut semantic de ordin superior. Deşi se impune, cred, o rezervă faţă de insistenţa cu care Şt. Munteanu avertizează împotriva ignorării *prezenţei creatorului în text* (p. 15-17, p. 186) şi a eludării intenţiei auctoriale (a „mesajului” pe care scriitorul îl încifrează în operă), nu se poate nega justeţea de fond a observaţiei sale: statutul ştiinţific al stilisticii rămâne vulnerabil cât timp disciplina nu abandonează interpretările de tip impresionist în favoarea elaborării unei strategii coerente de descriere şi analiză a procesului de constituire a sensului în opera literară. De altfel, una dintre tezele majore ale *Introducerii*... – îndreptată explicit împotriva lingvisticii idealiste în variantă croceană – este tocmai aceea că, „dacă acceptăm ideea că poezia este artă a cuvântului, deci artă prin limbaj, atunci apropierea de ea a cititorului cultivat trebuie să se facă nu numai prin adeziune sentimentală” (p. 269), ci şi printr-un demers conceptual analitic riguros.

Specialistul care, atras de titlurile ultimelor apariţii în domeniul ştiinţei limbii, ar fi tentat să trateze superficial secţiunea „introducerilor" va avea surpriza, parcugând recentul volum al lui Şt. Munteanu, să descopere că, departe de a fi o prezentare didactică, necritică şi neproblematizantă a unor locuri comune, lucrarea abordează incitant principalele aspecte controversate ale stilisticii operei literare în momentul actual. Ceea ce singularizează în primul rând studiul cercetătorului timişorean este efortul de a elabora un cadru teoretic propriu, fără a recuza explicit lingvistica pozitivistă, dar analizându-i lucid carenţele explicative. Specificul limbajului poetic, mecanismul de constituire a sensului la nivel textual, creativitatea de tip metaforic şi importanţa factorului intuiţie în ştiinţele umaniste reprezintă doar câteva dintre problemele inaccesibile unei abordări structuraliste clasice, dar pentru care lucrarea lui Şt. Munteanu reuşeşte, în bună măsură, să ofere soluţii din perspectiva şi cu instrumentele cercetării stilistice.

MARIA ŞTEFĂNESCU
Str. 9 Mai, nr. 10 A
2500 Alba-Iulia

RODICA MARIAN, *„Lumile" Luceafărului*, Cluj-Napoca, Editura Remus, 1999, 500 p.

Capodopera marelui Eminescu s-a bucurat şi până acum de o extraordinară atenţie din partea criticilor literari, dar exegeza ei se îmbogăţeşte, astăzi, cu o realizare excepţională, care va rămâne pentru mult timp un reper major al investigaţiilor viitoare. Cartea cercetătoarei Rodica Marian, intitulată *„Lumile" Luceafărului*, reprezintă rodul unor eforturi de cercetare de aproape două decenii şi însumează 15 capitole (sau studii distincte), dintre care unele au fost publicate, deja, sub forma unor temeinice articole în reviste şi culegeri de specialitate, din ţară şi din străinătate. De-a lungul acestor ani, autoarea şi-a elaborat, cu tenacitate şi perseverenţă, un traseu de pătrundere propriu spre acest pisc central al textualităţii poetice româneşti, propunând un demers pe care l-a schiţat, înainte de toate, în cadrul dezbaterilor Cercului de Poetică şi Semiotică de pe lângă Facultatea de Litere a Universităţii din Cluj. Valorificând într-un mod original premisele fecunde ale acestui context, cartea Rodicăi Marian este un remarcabil succes ştiinţific, prin modul exemplar în care probează marile posibilităţi de utilizare a ştiinţei semantice actuale în interpretarea textului literar, în general, şi a celui eminescian, în special.

Mi se pare că autoarea reuşeşte, într-adevăr, performanţa rară de a elabora o (re)interpretare coerentă a celebrului poem, prin confruntarea cu întregul câmp exegetic (ilustrat în special de critica literară), pe temeiul asimilării şi valorificării, într-o manieră personală, a câştigurilor esenţiale furnizate de *principalele doctrine actuale ale semanticii textului.* Cadrul conceptual al lucrării exploatează, astfel, în primul rând, cunoscuta teorie a lumilor posibile, care îşi trage, cum se ştie, sorgintea încă din filosofia lui Leibnitz şi care domină, de fapt, explorările actuale pe plan internaţional. Departe de a încerca o simplă aplicare a acestei concepţii la textul eminescian – care s-ar fi dovedit, fără îndoială, nerelevantă şi/sau profund reducţionistă –, Rodica Marian încearcă şi reuşeşte, în foarte mare măsură, o transpunere a conceptelor majore ale acestei doctrine – ca şi a altor teorii semantice contemporane – în perspectiva proprie a semanticii textului poetic şi o utilizare instrumentală, dar eficace, a lor din unghiul unei investigaţii coerente, orientate primordial într-o direcţie hermeneutică, i. e. spre descifrarea sensurilor implicite din macrostructura profundă a poemului. Cred că se poate afirma, fără exagerare, că dimensiunea de noutate a acestei lucrări este ilustrată tocmai de faptul că ea reprezintă *cea dintâi* explorare monografică aprofundată, *de această natură,* consacrată în întregime capodoperei eminesciene, în literatura noastră de specialitate.

Fundamentarea conceptuală sistematică a unei abordări ştiinţifice care porneşte de la asemenea premise constituie, de bună seamă, o sarcină imensă, ale cărei principale obiective şi dificultăţi apar prefigurate în secţiunea introductivă, teoretică, a cărţii. Rodica Marian schiţează, aici, exigenţele de